

УДК 378.014.15:005.336.2

**THE ESSENCE OF THE PROFESSIONAL AND COMPETENCE FUNCTION
OF STUDENTS' EXTRACURRICULAR ACTIVITIES**

**СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-КОМПЕТЕНТІСНОЇ ФУНКЦІЇ
ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ**

Павло Цись

здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки
E-mail: Tsys.pavel@gmail.com
ORCID: 0009-0006-9136-5778
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Pavlo Tsys

applicant of the third (educational
and scientific) level of higher education
specialty 011 Educational,
pedagogical sciences
E-mail: Tsys.pavel@gmail.com
ORCID: 0009-0006-9136-5778
SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

ABSTRACT

The article examines the professional and competence function of students' extracurricular activities, which contributes to the formation of professional competencies of the individual necessary for performing professional tasks. The effectiveness of the professional and competence function is directly related to a student's ability to activate a set of competencies in their unity or to group them depending on the nature of assigned professional tasks or the presence of negative external influences.

The main goals of the professional and competence function of students' extracurricular activities are identified, including: the development of professional self-awareness of the individual; the formation of the necessary set of competencies depending on students' specialization; the creation of an appropriate methodological framework; and the preparation of students to solve real problem situations rather than those simulated during academic classes.

The key tasks of this function are formulated. The project-based and practical task is aimed at the active development of students' practical competencies. It is indicated that the professionally oriented task focuses on the development of the motivational component in students, as well as on increasing responsibility in the performance of professional activities. It is emphasized that the training task contributes to the formation of a personal ability to make decisions in order to achieve results or overcome crisis influences. The professionally modeling task is characterized by establishing links with production units, as well as by developing a personal and professional profile that includes not only specialized but also general personal competencies. Each task can be represented by a specific set of students' extracurricular training activities, which will increase the level of professional identity of students, capable of performing a critical analysis of their own activities as well as socio-professional manifestations.

We conclude that the professional and competence function in the context of students' extracurricular activities ensures the development of an individual's internal ability to manage a formed set of competencies, regardless of external socio-professional influences or the presence of intrapersonal barriers.

Key words: *extracurricular activities, student, competence, professional activity, motivational component, professional profile, problem situation, project-based format.*

Актуальність теми. Розвиток професійних навичок студентів є однією з основних цілей освітнього процесу, що дає змогу майбутньому фахівцеві здійснювати ефективну виробничу діяльність незалежно від негативних зовнішніх впливів або труднощів міжособистісного характеру під час командної роботи. Водночас професійне становлення є актуальним не лише в межах академічної, а й позанавчальної діяльності. Такий формат, завдяки програмній і часовій гнучкості, дає змогу розширити можливості підготовки. Професіонал, насамперед, є компетентною особистістю, яка не лише володіє комплексом компетенцій різного типу, а й здатна застосовувати їх на практиці в необхідні виробничі або кризові моменти. Тому позанавчальна діяльність може бути спрямована на становлення або закріплення різних видів компетенцій, а також на створення умов для тренування їх комплексного застосування студентами.

Загалом позанавчальна діяльність є процесом зі складною структурою, елементи якої сприяють розвитку певних особистісних, соціальних або професійних якостей студентів. У зв'язку з цим позанавчальний формат представлений кількома функціями, що регулюють окремі групи структурних елементів. Так, професійний розвиток майбутніх фахівців потребує безпосереднього формування відповідних компетенцій, які забезпечують можливість здійснення діяльності в певній сфері. Для цього необхідною є наявність можливостей активного закріплення отриманих теоретичних знань на практиці. В умовах академічного процесу таке закріплення може відбуватися через участь студентів у виробничій практиці. Позанавчальна діяльність дає змогу розширити цю практику, забезпечуючи менше регулювання з боку навчального плану і здобуття більшого досвіду розв'язання виробничих проблем.

З огляду на значущість позанавчальної діяльності та наявності комплексу необхідних компетенцій для розвитку професіоналізму студентів, виокремлюємо *професійно-компетентнісну функцію* як необхідну умову організації позанавчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження зосереджувалися на різних аспектах позанавчальної діяльності. Для можливості ефективного вивчення проблеми необхідним є розуміння її термінологічних засад, що було предметом розвідок таких українських учених, як К. Байша, Л. Бобко, Ю. Вінтюк, Л. Гончар, Н. Грищенко, Т. Децюк, І. Карпова, Ю. Максимчук, Л. Ніколенко, О. Хом'як.

Фундаментальні засади соціально-педагогічного, філософсько-теоретичного та методологічного напрямів позанавчальної діяльності

досліджувалися багатьма зарубіжними науковцями, як-от: М. Андерсон (M. Anderson), Дж. Гудман (J. Goodman), Н. Шлосберг (N. Schlossberg), А. Остін (A. Astin), А. Бандура (A. Bandura), Дж. Колеман (J. Coleman), П. Кумбс (P. Coombs), Дж. Д'юї (J. Dewey), Г. Гарднер (H. Gardner), Д. Колб (D. Kolb), Р. Ларсон (R. Larson), Дж. Магоні (J. Mahoney), Е. Паскарелла (E. Pascarella), К. Робінсон (K. Robinson), В. Тінто (V. Tinto).

Водночас питання професійно-компетентнісної функції позанавчальної діяльності у своїй цілісності не має достатньої кількості наукових висновків, що свідчить про новизну та актуальність статті.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Грунтуючись на актуальності нашого дослідження, метою статті є формулювання цілей і завдань, окреслення видів практичної позанавчальної діяльності та визначення потенційних результатів професійно-компетентнісної функції.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Професійна компетентність є необхідною умовою академічного та позанавчального процесів, що підтверджується висновками таких дослідників, як Т. Гужанова, В. Федорик, Л. Кушнір та Н. Ортікова, які зазначали, що «професійна компетентність – це особистісне новоутворення, яке формується на засадах теоретичних знань, отриманих під час навчання у виші, практичних навичок, набутих в ході виробничої практики, особистісних якостей студентів» (2023, с. 423). Аналізуючи роль професійно-компетентнісної функції, можна відзначити, що формат позанавчальної практики, на якому акцентували увагу автори, може бути реалізований або доповнений відповідними заходами, що дає змогу розширити професійні навички студентів, розвинути здатність до самостійного ухвалення рішень, критичного осмислення виробничої діяльності. Це є необхідним для подолання кризових ситуацій та ефективної діяльності в умовах сучасного ринку праці. Отже, професійно-компетентнісна функція забезпечує набуття навичок імплементації у практичну площину нових способів діяльності індивіда, які, за твердженням Г. Іванюк, «сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів як в їхньому особистому, так і в професійному зростанні» (2023, с. 227).

Сутність досліджуваної функції надає можливість виокремлення її цілей і завдань. Для цього ми ґрунтували свої висновки на питаннях професійного розвитку (Ellingson, Edwards, Roehrig, Hoelscher, 2021), а саме:

1. Який ефект має участь у програмі професійного розвитку на навчальні досягнення здобувачів освіти?

2. Яким чином особливості реалізації навчальних матеріалів, розроблених у межах програми професійного розвитку, позначаються на результатах навчання студентів?

У підсумку, основними цілями професійно-компетентнісної функції виділяємо наступні:

1. Забезпечити умови для професійного самоусвідомлення студентів;
2. Сформувані та розвинути ключові компетенції, необхідні для здійснення діяльності у визначеній професійній сфері;

3. Створити методичну та матеріальну бази для практики навичок професійного характеру;

4. Підготувати індивіда до професійної діяльності в майбутньому, а не лише до поточної виробничої практики.

Отже, представлені цілі сприяють підвищенню здатності студентів застосовувати набуті навички у форматі практичної діяльності, а позанавчальна діяльність дозволяє створити умови неформального застосування навичок, що знижує рівень стресу (властивий виробничій практиці чи професійній роботі), пов'язаного із наявністю особистої відповідальності за результат. Спираючись на це розуміння, можемо зазначити, що сформульовані нами цілі професійно-компетентнісної функції позанавчальної діяльності дають пояснення на питання професійного розвитку, наведені вище.

Однак важливо розуміти, що неформальність позанавчальної діяльності не є такою, що призводить до безвідповідального ставлення до практичної роботи. Цьому сприяє роль професійно-компетентнісної функції, яка забезпечує необхідний рівень практичного застосування відповідних навичок, сприяючи стійкості виробничих цінностей, які «не можуть лише декларуватися, ними мають бути пронизані всі сфери університетського життя» (Музика, 2023, с. 188), зокрема, за нашим твердженням, і позанавчальна діяльність.

Актуальність та цілі професійно-компетентнісної функції позанавчальної діяльності студентів дозволяють окреслити її основні завдання, як-от:

1. Провести позанавчальні заходи із забезпеченням їх спрямованості на розвиток практичних навичок студентів (проектно-практичне);

2. Забезпечити становлення мотиваційного компонента діяльності індивіда, а також відповідального ставлення до професійної праці (професійно-зорієнтоване);

3. Сформувати здатність приймати індивідуальне рішення для досягнення позитивних результатів у процесі професійної діяльності або під час кризових етапів (тренінгове);

4. Побудувати професійно спрямовані зв'язки із представниками ринку праці, працівниками певної спеціалізації; виконати становлення особистісного професійного профілю, який включає необхідні для професії поведінкові елементи (професійно-моделююче).

Аналізуючи наведений перелік завдань професійно-компетентнісної функції, слід зазначити, що в цілому вони забезпечують внутрішнє становлення студента, а також здатність виконувати особистісно-професійну регуляцію. Характеристика цієї особливості представлена в науковому дослідженні української дослідниці А. Шашенкової, яка вказувала на роль не просто регуляції, а «вольової саморегуляції», що, на її думку, представляє «здатність особистості свідомо та цілеспрямовано управляти своїми вчинками й діями у ході подолання зовнішніх та внутрішніх перешкод на шляху до досягнення поставленої мети» (2023, с. 54). Отже, професійно-компетентнісна функція позанавчальної діяльності студентів сприяє не лише формуванню професійних навичок, а й здатності особистості їх застосовувати, управляти ними на рівні,

достатньому для здійснення професійної діяльності та подолання проблемних ситуацій. Тобто, функція спрямована на досягнення поставленої професійної мети незалежно від зовнішньосоціальних, професійних чи внутрішньоособистісних перешкод.

Окремо важливо підкреслити, що ефективність функцій, актуальних для позанавчальної діяльності студентів, також залежить від ролі керівника/викладача. Простір позанавчальної діяльності «в якому викладачі виступають активними учасниками навчального процесу, також є важливим для ефективного професійного розвитку» (Mann, Webb, 2022, с. 20). Сформувавши цілі та завдання функції, у даному випадку професійно-компетентісної, викладач може окреслити перелік видів позанавчальної діяльності, які можуть бути застосовані для досягнення кожного із завдань. Відповідно, керівник позанавчального процесу також повинен володіти необхідними компетенціями – соціально спрямованими (зادля розвитку соціальних навичок студентів) або професійними (у випадку позанавчальної підготовки студентів до майбутньої діяльності у певній сфері). Тому, як стверджували у своєму дослідженні Й. Жао, А. Льоренте та М. Гомез, «викладачі повинні також розвивати відповідні професійні компетенції ... і вносити необхідні зміни для адаптації до нового освітнього середовища» (2021, с. 2). Отже, види позанавчальної діяльності (або сформований перелік завдань) не є сталими і можуть змінюватися залежно від соціально-професійних потреб суспільства та ринку праці. Тому представлені в табл. 1 види позанавчальної діяльності студентів у контексті професійно-компетентісної функції є потенційними.

Таблиця 1

Потенційні види практичної позанавчальної діяльності для завдань професійно-компетентісної функції

Завдання професійно-компетентісної функції	Види позанавчальної діяльності
Проектно-практичне	участь студентів у проектній діяльності спеціалізованого тематичного характеру, розробка та реалізація стартапів
Професійно-зорієнтоване	науково-професійні спільноти, гуртки, клуби; участь у конференціях певної тематичної спрямованості, відвідування та участь у майстер-класах
Тренінгове	ділові та рольові ігри професійної спрямованості; діяльність (можливо волонтерська) у конкретній професійній сфері
Професійно-моделююче	організація зустрічей із представниками ринку праці, практиками спеціалізованих сфер; кар'єрні тренінги; ознайомчі відвідування потенційних місць роботи; моделювання ситуацій професійного характеру із включенням проблемного компонента

Отже, аналізуючи потенційні види позанавчальної діяльності студентів при задіянні професійно-компетентісної функції, важливо відзначити роль проектної роботи. Так, при становленні та/або розвитку професійної компетентності індивіда, необхідно враховувати, що вона включає здатність особистості задіювати різні навички в процесі однієї діяльності. При застосуванні проектів можливе створення таких умов діяльності для досягнення

поставленої мети, які також забезпечували б певну міждисциплінарність, що дозволить студенту отримати виробничий досвід, близький до реального. Більше того, проектний формат дозволяє залучити групу студентів, що також сприяє формуванню навички командної взаємодії. Роль саме проектної діяльності відзначена в дослідженні українських учених, таких як М. Леврінц, Н. Варга та Ю. Попик, які зазначали, що «провідною дослідницькою технологією є проектне навчання. Проект передбачає самостійне вирішення реальної проблеми через міждисциплінарний підхід» (2023, с. 73).

На нашу думку, значення проектної діяльності полягає також у тому, що вона може одночасно застосовуватися в академічному та позанавчальному процесі. Однак саме позанавчальна діяльність дозволяє приділити більше уваги тематичному розширенню такого формату, використанню різних проблемних ситуацій, оскільки не передбачає наявності чітко визначених часових рамок, обмежених, наприклад, академічною годиною, що дає змогу створити більш гнучку підготовчу систему. Окрім того, під час проектної діяльності студент «залучений до спільних обговорень, колективної діяльності та обміну знаннями» (Westberry, Horner, 2022, с. 32) і, у підсумку, «результатом такої практики стає формування загальної бази ресурсів, інструментів та рішень» (Там само). Надалі, під час виконання діяльності виробничого характеру, індивід зможе застосувати цей сформований інструментарій, що підвищить його професійну конкурентоспроможність та ефективність.

Потенційні види позанавчальної діяльності студентів, а також значущість саме проектної діяльності дозволяють визначити результати, які повинні бути досягнуті при застосуванні професійно-компетентнісної функції, як-от:

1. Підвищення професійно спрямованої ідентичності студента та усвідомлення значущості обраної спеціалізованої сфери діяльності;

2. Становлення компетенцій, які є необхідними для виконання діяльності професійного характеру з метою досягнення поставлених виробничих цілей;

3. Розвиток мотиваційної складової, спрямованої на прийняття умовностей, актуальних для певної професійної сфери; а також прагнення до більш глибокого вивчення профільного(-их) предмета(-ів), що дозволить підвищити академічну успішність;

4. Становлення здатності проводити критичний аналіз професійної діяльності, а також кризових ситуацій, що виникають у виробничому процесі; розвиток здатності застосування системного мислення при виконанні індивідуальної або групової діяльності (проектний формат);

5. Створення умов для підвищення професійної конкурентоспроможності майбутніх працівників певної професійної сфери.

Отже, професійно-компетентнісна функція є важливим компонентом якісно побудованого позанавчального процесу. Вона дозволяє встановити взаємозв'язок між позанавчальною діяльністю та виробничим процесом, який вимагає від фахівця здатності вирішувати кризові прояви та застосувати весь необхідний особистісно-професійний інструментарій для досягнення поставлених цілей.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Професійно-компетентнісна функція позанавчальної діяльності забезпечує набуття студентами необхідних знань і практичних навичок, які характеризуються гнучким форматом і дають змогу розширити можливості участі у виробничій практиці. Зазначена функція забезпечує не лише безпосередній розвиток необхідного комплексу компетенцій особистісно-соціального та професійного характеру, а й навичок управління ними. Практична спрямованість функції ґрунтується на таких завданнях:

– проєктно-практичному – для становлення навичок практичної діяльності;

– професійно-зорієнтованому – що включає мотиваційний компонент, а також необхідний рівень відповідальності за професійну діяльність;

– тренінговому – забезпечує здатність діяти в кризових ситуаціях;

– професійно-моделюючому – спрямованому на розвиток зв'язків із потенційними роботодавцями та формування професійних поведінкових проявів.

Зазначені завдання регулюють стратегію роботи зі студентами та забезпечують розвиток фахівця, який володіє не лише професійними теоретичними знаннями, а й комплексом внутрішніх якостей, спрямованих на здатність ефективно здійснювати діяльність у реальних умовах.

Подальші перспективи наукових пошуків можуть бути пов'язані з аналізом інших функцій позанавчальної діяльності, що забезпечують всебічну підготовку студентів. Актуальним залишається питання компаративістських досліджень, які дали б змогу дослідити застосування різних функцій позанавчальної діяльності в контексті роботи зі студентами в зарубіжних ЗВО, а також здійснити порівняння потенційних видів позанавчальної діяльності ЗВО України та інших країн у межах професійно-компетентнісної функції.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Гужанова, Т., Федорик, В., Кушнір, Л., Ортікова, Н. (2023). Професійна компетентність як показник психологічної готовності студента до професійної діяльності. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». №8(26). С. 418–428.

Іванюк, Г. (2023). Психолого-педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів в умовах освітніх змін. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». Вип. 9(27). С. 219–231.

Леврінц, М., Варга, Н., Попик, Ю. (2023). Розвиток дослідницької компетентності майбутніх педагогів у вищій школі: зарубіжний досвід. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Вип. 2(53). С. 71–75.

Музика, О. (2023). Ціннісний простір університету і розвиток самоефективності студентів. Освітологічний дискурс. №2(41). С. 185–200.

Шашенкова, А. (2023). Соціо-емоційна компетентність як чинник розвитку саморегуляції студентів: дис. ... канд. псих.наук: 19.00.07. Харків, 325 с.

Ellingson, C., Edwards, K., Roehrig, G., Hoelscher, M. (2021). Connecting the Dots from Professional Development to Student Learning. *CBE Life Science Education*. Vol. 20(4). URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8715783/>

Mann, S., Webb, K. (2022). Continuing professional development: key themes in supporting the development of professional practice. In G. Schwab, M. Oesterle, & A. Whelan (Eds), *Promoting professionalism, innovation and transnational collaboration: a new approach to foreign language teacher education* (pp. 15–44). URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED624321.pdf>

Westberry, L., Horner, T. (2022). Best Practices in Principal Professional Development. *AASA Journal of Scholarship and Practice*. Vol. 19. №1. P. 29–47.

Zhao, Y., Llorente, A., Gómez, M. (2021). Digital competence in higher education research: A systematic literature review. *Computers & Education*. Vol. 168.

URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131521000890>

REFERENCES

Huzhanova T., Fedoryk V., Kushnir L., Ortikova N. Professional competence as an indicator of a student's psychological readiness for professional activity. Prospects and innovations of science. Series «Psychology», Series «Pedagogy», Series «Medicine». 2023. 8(26). P. 418–428. [in Ukrainian].

Ivaniuk H. Psychological and pedagogical support of the personal and professional development of future teachers in the context of educational changes. Prospects and innovations of science. Series «Psychology», Series «Pedagogy», Series «Medicine». 2023. 9(27). P. 219–231. [in Ukrainian].

Levrints M., Varha N., Popyk Yu. Development of research competence of future teachers in higher education: international experience. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*. 2023. 2(53). P. 71–75. [in Ukrainian].

Muzyka O. The value space of the university and the development of students' self-efficacy. *Educological discourse*. 2023. 2(41). P. 185–200. [in Ukrainian].

Shashenkova A. Socio-emotional competence as a factor in the development of students' self-regulation: dys. ... kand. ped. nauk: 19.00.07. Kharkiv, 2023. 325 p.

Ellingson C., Edwards K., Roehrig G., Hoelscher M. Connecting the Dots from Professional Development to Student Learning. *CBE Life Science Education*. 2021. 20(4). URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8715783/> [in English].

Mann S., Webb K. Continuing professional development: key themes in supporting the development of professional practice. In G. Schwab, M. Oesterle & A. Whelan (Eds), *Promoting professionalism, innovation and transnational collaboration: a new approach to foreign language teacher education* (pp. 15–44). 2022. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED624321.pdf> [in English].

Westberry L., Horner T. Best Practices in Principal Professional Development. *AASA Journal of Scholarship and Practice*. 2022. 19(1). P. 29–47. [in English].

Zhao Y., Llorente A., Gómez M. Digital competence in higher education research: A systematic literature review. *Computers & Education*. 2021. 168. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131521000890> [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається професійно-компетентнісна функція позанавчальної діяльності студентів, яка сприяє становленню спеціалізованих компетенцій особистості, необхідних для виконання виробничих завдань. Ефективність професійно-компетентнісної функції безпосередньо пов'язана зі здатністю студента задіювати комплекс навичок у їх єдності або групувати їх залежно від наявності поставлених виробничих завдань чи негативних впливів зовнішнього характеру.

Виокремлено основні цілі професійно-компетентнісної функції позанавчальної діяльності студентів, серед яких: розвинути професійну самосвідомість особистості; забезпечити становлення необхідного переліку компетенцій залежно від спеціалізації студентів; створити відповідний методичний комплекс; підготувати студентів до розв'язання реальних проблемних ситуацій, а не змодельованих під час академічних занять.

Сформульовано основні завдання функції. Проектно-практичне завдання спрямоване на активний розвиток практичних компетенцій студентів. Зазначено, що професійно-зорієнтоване завдання має метою розвиток мотиваційної складової у студентів, а також підвищення відповідальності під час виконання виробничої діяльності. Підкреслено, що тренінгове завдання сприяє формуванню особистісної здатності до прийняття рішень з метою досягнення результату або подолання кризових впливів. Професійно-моделююче завдання характеризується створенням зв'язків із виробничими одиницями, а також розробкою особистісно-професійного профілю, що охоплює не лише спеціалізовані, а й загальноособистісні компетенції. Кожне завдання може бути представлене певним набором форм позанавчальної підготовки студентів, що дає змогу підвищити рівень професійної ідентичності особистості, здатної здійснювати критичний аналіз власної діяльності, а також соціально-професійних проявів.

Ми дійшли висновку, що професійно-компетентнісна функція в контексті позанавчальної діяльності студентів забезпечує розвиток внутрішньої здатності особистості управляти сформованим комплексом компетенцій незалежно від зовнішніх впливів соціально-професійного характеру або наявності внутрішньоособистісних перешкод.

Ключові слова: *позанавчальна діяльність, студент, компетенція, виробнича діяльність, мотиваційний компонент, професійний профіль, проблемна ситуація, проектний формат.*